

Rodičovské kompetence

úvod

Radek Ptáček

Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN v Praze

Prevence před/po rozvodových sporů

- Společenské a právní klima uznávající rovnocenný přínos matky a otce k péči o děti, včetně společného sdílení rodičovské odpovědnosti
- Podpora (zvýhodňování) nekonfliktního chování a akceptace rodičovské role druhého rodiče – projev rodičovských kompetencí
- Používání nekonfrontačního pojmosloví (úprava poměrů a výživy – namísto výhradní a střídavá péče, matka a otec – namísto navrhovatel x odpůrce)
- Zdůrazňování „rodičovské odpovědnosti“ na místo „práv rodiče“
- Výrazná menšina rodičů se v případě sporu o děti chová skutečně patologicky, část vyhrocených sporů je důsledkem stresu, a reakcí dospělých na rozvod, lze tlumit:
 - Jasná pravidla předrozvodového a porozvodového uspořádání
 - Společné úsilí všech zúčastněných o dohodu (včetně zainteresovaných odborníků)
 - Zdůrazňováním potřeb a percepce situace ze strany dětí

Základní východiska

- Děti potřebují oba rodiče, nejedná se primárně o naplnění práv dětí, ale jeho základních životních potřeb
- Oba rodiče jsou schopni (kompetentní) pečovat o své děti, pokud se neprokáže opak - pouze soud může rozhodnout o omezení rodičovské odpovědnosti nebo podílu na péči o děti – svévolné omezování výkonu rodičovské kompetence jedním z rodičů vůči druhému rodiči, je vnímáno jako jednání proti zájmu dítěte
- Při hodnocení rodičovských kompetencí se posuzuje schopnost daného rodiče v kontextu vzájemného vztahu a potřeb konkrétního rodiče a dítěte, hodnocení rodičovských kompetencí není hledáním „lepšího rodiče“
- Rozhodování o úpravě poměrů k dítěti po rozpadu rodičovského vztahu není jen rozhodnutím „ted' a tady“, ale zohledňuje perspektivu vývoje dítěte (vedení rodiče k uvědomění si dynamiky vývoje dítěte a jeho vztahu k blízkým osobám)

Jak uspořádat péči o děti

- neexistuje „vhodnější“ či méně „vhodný“ typ péče
 - *tzn. děti prospívají, pokud není konflikt*
- neexistuje nejlepší věk pro určitý typ péče – podstatné je, aby dítě mělo možnost od momentu rozpadu vztahu udržovat plnohodnotné vztahy s oběma rodiči
 - *tzn. pokud se rodiče rozejdou, když je dítěti 5 let, nelze čekat se střídavou péčí (či úpravu péče) do 10 let věku dítěte*
- dítě stresuje konflikt rodičů, případně samotný rozpad rodičovského vztahu nikoliv samotný typ péče
 - *pokud je vysoce konfliktní vztah rodičů, je zcela jedno, zda si rodiče střídají dítě každý týden, nebo zda dítě chodí k druhému rodiči „jen“ na víkend 1x za 14 dní – dítě v konfliktu žije, případný psychický nátlak na dítě je vykonáván celou dobu*

„Nejvhodnější“ nastavení porozvodové péče

- Vychází z potřeb dítěte a jeho preferencí
- Umožňuje flexibilitu vyplývající z běžných životních situací (nemoc dítěte x rodiče, oslavy či jiné mimořádné události)
- Zajišťující oběma rodičům podíl na výchově dítěte a možnost, aby dítě zažívalo oba své rodiče v běžných výchovných funkcích (účast na běžných denních aktivitách)
- Zajišťuje adekvátní kontakt se širší rodinou, sourozenci, atp.
- Retrospektivní výzkumy v USA (dospělé osoby, které byly v dětství svěřeny do péče jednoho rodiče s upraveným kontaktem s druhým rodičem)
 - 30% byly spokojeny s rozsahem kontaktu s druhým rodičem určeným soudem
 - 50% si přály, aby bývaly mohly trávit více času s druhým rodičem, včetně možnosti častějšího přespávání u druhého rodiče
 - 2% si přály menší rozsah kontaktu s druhým rodičem, než jim určil soud

Zdroj: Anne B. Smith, et al., *Re-Thinking Children's Involvement in Decision-Making After Parental Separation*, 10 CHILDHOOD 201, 205 (2003); Anne B. Smith & Megan Gollop, *Children's Perspectives on Access Visits*, BUTTERWORTHS FAM. L.J. 259, 259-66 (2001). 35 Smith, et al., *supra* note 34.

Rizikové a protektivní faktory

- Rizikové faktory
 - Intenzita rodičovského konfliktu (před rozchodem i po fázi separace)
 - Jednostranná, ultimativní nebo nezvratná rozhodnutí jednoho z rodičů
 - Nepředvídatelnost chování rodiče/ů (časté stěhování, rychlé změny nových životních partnerů, změna pravidel pro sdílení rodičovské odpovědnosti)
- Protektivní faktory (McIntosh, 2003)
 - Nízká míra rodičovského konfliktu
 - Efektivní a konstruktivní řešení konkrétních situací v životě dítěte
 - Kvalita vztahu rodič x dítě
 - Předvídatelné a akceptovatelné výchovné metody rodičů

Rodičovské kompetence – schopnost rodiče nebo pečovatele

- Zajistit, že vývojové potřeby dítěte budou náležitě a odpovídajícím způsobem naplňovány
- Schopnost přizpůsobit se měnícím se potřebám dětí v čase

„Který z rodičů má vhodnější výchovné předpoklady“

Otázka stigmatizující, neetická, v případě „normálních rodičů“ nehodnotitelná.

Otec je nezralá, impulsivní osobnost. Má tendenci k potlačování emocí, v sociálním kontaktu může být emočně chladný. Jeho schopnost empatie je snížena, schopnost vcítit se do druhých je omezena. Má obsedantně kompulsivní sklony, potřeba dodržování nadměrného pořádku se může promítat do výchovy jako zvýšené nároky na dítě.

Výchovné kompetence jsou snižené osobnostními vlastnostmi.

Matka je emočně vřelá osobnost, otevřená novým zkušenostem. Je velmi empatická, má dobrou sociální inteligenci. Na potřeby dítěte reaguje citlivě, dovede dobře odhadnout jeho potřeby.

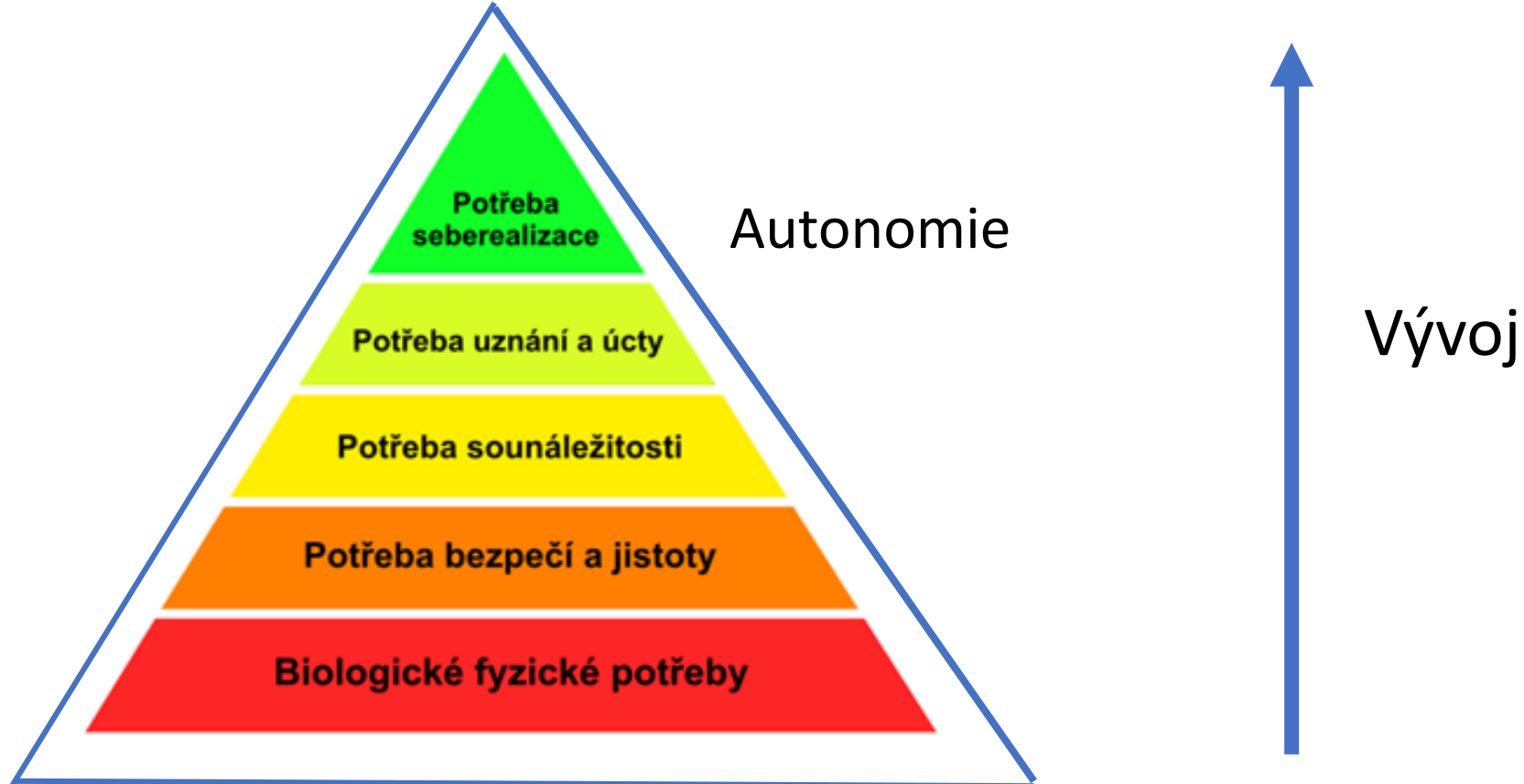
Výchovné kompetence matky jsou velmi dobré.

„Který z rodičů má vhodnější výchovné předpoklady“

Osobnostní charakteristiky a vlastnosti matky i otce nejsou v rozporu s výchovou nezletilého dítěte.

Nebyly zjištěny skutečnosti, které by forenzně podstatným způsobem omezovaly výchovné kompetence rodičů k jejich vlastním nezletilým dětem.

Obečné rodičovské kompetence

Specifické rodičovské kompetence

- Speciální rodičovské kompetence specifické pro konkrétní typy situací/potřeb
 - Zdravotní okolnosti
 - Celková sociální situace
 - Počet dětí
 - Situace rozpadu rodiny
 - **Nové vztahy a nová rodina**

RK specifické v situaci rozpadu rodiny

- Nutno hodnotit dvě roviny
 - SCHOPNOST
 - OCHOTA

VĚTŠINA RODIČŮ JE SCHOPNA, ALE NENÍ OCHOTNA

- Specifické kompetence:
 - Udržet stabilní psychosociální a geografické prostředí
 - Podpora dítěte v kontaktu s druhým rodičem
 - Akceptace druhého rodiče jako vychovatele
 - Deskalace sporu před dítětem
 - Komunikace ve věcech dítěte

Reakce dítěte na odloučení

Rodič a duševní onemocnění ?

Rodič a duševní onemocnění ?

- **Zahraniční literatura**
- **Zákon č. 271/2012 Sb.** *O stanovení seznamu nemocí, stavů nebo vad, které vylučují nebo omezují zdravotní způsobilost k výkonu povolání lékaře..*

Rodič a duševní onemocnění

Ze závěru posudku musí být zřejmé, zda je posuzovaná osoba pro účel, pro který je posuzována:

- **zdravotně způsobilá,**
- **zdravotně nezpůsobilá,**
- **zdravotně způsobilá s omezením**

Nemoci, stavy – vylučující způsobilost

1) klinicky závažné poruchy ovlivňující pozornost, paměť, intelekt, úsudek, orientaci:

- *demence atroficko-degenerativního původu, sekundární demence, organický amnestický syndrom, chronické či recidivující organicky podmíněné poruchy vědomí,*
- *organicky podmíněné poruchy osobnosti*
- *klinicky závažné formy specifické poruchy osobnosti, a to paranoidní schizoidní, disociální nebo emočně nestabilní poruchy osobnosti*

Nemoci, stavy – vylučující způsobilost

2) neléčené, recidivující nebo chronické psychotické poruchy, a to

1. schizofrenie,

2. schizoafektivní porucha

3. porucha s bludy

Nemoci, stavy – vylučující způsobilost

3) neléčené, recidivující nebo chronické poruchy nálady, a to:

1. manická epizoda,
2. depresivní epizoda
3. bipolární afektivní porucha

Nemoci, stavy – vylučující způsobilost

4) poruchy osobnosti nebo poruchy chování vyvolané účinkem zneužívání alkoholu, psychoaktivních látek, léčiv nebo jejich kombinací, a to

1. neschopnost vzdát se požívání alkoholu nebo zneužívání psychoaktivních látek, léčiv nebo jejich kombinací ovlivňujících bezprostředně a opakovaně schopnost výkonu zdravotnického povolání,

2. aktivní závislost na alkoholu, psychoaktivních látkách, léčivech nebo na jejich kombinacích,

3. reziduální stavy nebo psychotické poruchy s pozdním začátkem vyvolané účinkem alkoholu, psychoaktivních látek, léčiv nebo jejich kombinací, a to poruchy osobnosti nebo chování, psychotické reminiscence, amnestický syndrom, demence.

Nemoci, stavy – omezující způsobilost

a) symptomatické organické psychické poruchy nebo trvalé organické psychické poruchy klinické závažnosti, včetně postencefalitického nebo postkontuzního syndromu,

b) přechodné psychotické poruchy, a to

1. akutní psychotická porucha s příznaky schizofrenie nebo bez příznaků schizofrenie,

2. akutní schizoformní psychotická porucha

3. indukovaná porucha s bludy

Nemoci, stavy – omezující způsobilost

c) poruchy nálady s uspokojivou remisí, a to

1. rekurentní depresivní porucha,
2. bipolární afektivní porucha,
3. dystymie
4. cyklotymie,

d) závažné formy obsedantně-kompulzivní poruchy, fobické úzkostné poruchy nebo přetrvávající změna osobnosti po katastrofické zkušenosti,

Nemoci, stavy – omezující způsobilost

-) klinicky závažné formy specifických poruch osobnosti, a to zvl. **histrionická, anankastická** nebo **anxiózní** porucha osobnosti,
- f) poruchy osobnosti nebo poruchy chování vyvolané účinkem alkoholu, psychoaktivních látek, léčiv nebo jejich kombinací, především závislost na alkoholu nebo psychoaktivních látkách anebo léčivech nebo jejich kombinacích;

Nemoci, stavy – omezující způsobilost

Návykové látky

za zdravotně způsobilého s omezením lze uznat posuzovanou osobu za plně kompetentní, pokud délka abstinčního období trvá nepřetržitě nejméně 2 roky; délka abstinčního období se potvrdí čestným prohlášením posuzované osoby a potvrzením lékaře provádějícího protialkoholní léčbu.

Edukace rodičů

- Směřuje pozornost k potřebám dítěte, nikoliv právům rodiče
- Seznamuje rodiče s projevy chování dítěte, které souvisí s jeho adaptací na rozpad rodiny (např. dítě po návratu od druhého rodiče „zlobí“, zda je to projev rodičovské nekompetence nebo reakce dítěte na stres)
- Informuje rodiče o základních parametrech dohody o péči („parenting plan“)
- Informuje rodiče o tom, jak se budou proměňovat potřeby jejich dítěte s věkem, případně se změnami v rodinném uspořádání (stěhování, zakládání nové rodiny)
- Informace o dalších službách (včetně mediace) a soudním procesu

Separated Parents Information Programme (SPIP)

- 4 hodinový kurz pro rozvádějící se rodiče (prarodiče, nové partnery), kterým je doporučen, nebo povinně nařízen soudem (je zdarma)
- Každý z rodičů absolvuje kurz samostatně (potvrzení o účasti dostává každý sám za sebe)
- Program předává rodičům informace o
 - Procesu separace (rozpadu rodičovského vztahu) a to, jak ovlivňuje jejich dítě, jak ho/jí v tomto pozitivně ovlivnit
 - Jak překonávat situace, které nastávají po rozpadu rodičovského vztahu (nutnost domlout se v budoucnu na otázkách týkajících se dětí, problematika nových partnerů a změn v rodinném uspořádání)
 - Informace o procesu a smyslu rodinných mediací
- Pro koho je program vhodný:
 - Pro rodiče, kteří ztratili ze zřetele potřeby svých dětí v důsledku probíhajícího konfliktu
 - V případě, kdy pokračující konflikt ovlivňuje schopnost rodičů komunikovat
 - Jsou-li jeden (nebo oba rodiče) zahlceny svými emocemi a nejsou schopni je překonat
 - Jako příprava pro rodinnou mediaci
- Nejedná se o kurz „každodenních rodičovských dovedností“, ale kurz, jehož cílem je pochopit následky, které má na dítě rozpad rodiny, případně konflikt mezi rodiči

Parenting plan – Rodičovský plán

- Právní zastupování – opatrovnictví dítěte (kdy rozhoduje jeden z rodičů, kdy oba)
- Zajištění péče
 - Běžná denní péče (komunikace mezi rodiči, rozvrh zajištění péče, každodenní rozhodování,)
 - Svátky, prázdniny, mimořádné situace (nejen dětí, ale i rodičů, či širší rodiny)
 - Vzdělávání dětí
 - Zdravotní péče, včetně stomatologické
 - Výchovné metody
 - Kontakt rodiče s dítětem v době, kdy je v péči druhého rodiče
 - Doprava dítěte – předávání dítěte
 - Kontakt se širší rodinou
- Variantní situace
 - V případě, že rodiče žijí blízko sebe, ve větších vzdálenostech, v různých zemích
 - U dětí různých věkových skupin

Věková specifika

- Děti mladší 1 roku
- Děti ve věku 1-3 roky
- Děti před nástupem školní docházky
- Mladší školní věk
- Starší školní věk
- Adolescence

Sporný způsob užívání pojmu „stabilita prostředí“

- Stěhování dětí (změna fyzického prostředí i mimorodinného sociálního prostředí)
 - Stěhování z důvodu rozpadu vztahu
 - Stěhování z ekonomických důvodů
 - Stěhování jako snaha rodiče „začít znovu“
- Zajištění běžné denní péče
 - Děti od 2 až 3 let běžně chodí do školky, mnohdy na 8-9 hodin denně, 5x týdně tráví v péči cizích osob, které se mnohdy střídají (směny, atp.)

Děkujeme za pozornost